

ISSN 2518-7813

НАУКОВИЙ ВІСНИК

МИКОЛАЇВСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ

№ 2 (65)
травень 2019

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

НАУКОВИЙ ВІСНИК

МИКОЛАЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Засновано 1999 р.

№ 2 (65)
травень 2019

Внесено до Переліку фахових видань України
(наказ МОН України від 29.12.2014 р. № 1528)

Миколаїв
МНУ імені В. О. Сухомлинського
2019

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського
(протокол № 23 від 25 червня 2019 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- Валерій БУДАК** ректор Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, академік НАПН України, доктор технічних наук, професор (*голова редакційної колегії*);
- Тетяна СТЕПАНОВА** декан факультету дошкільної та початкової освіти Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (Україна), доктор педагогічних наук, професор (*головний редактор*);
- Ірина КАРДАШ** доцент кафедри дошкільної освіти Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (Україна), кандидат педагогічних наук (*відповідальний секретар*)

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

- Акматалі АЛІМБЕКОВ** завідувач кафедри педагогіки Киргизо-Турецького університету «Манас» (м. Бішкек, Киргизька республіка), доктор педагогічних наук, професор;
- Гульзаміра БАУБЕКОВА** головний науковий співробітник Національної академії освіти імені Ібрая Алтинсаріна (м. Астана, Республіка Казахстан), доктор педагогічних наук, професор;
- Алла БОГУШ** завідувач кафедри теорії і методики дошкільної освіти Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (Україна), академік НАПН України, доктор педагогічних наук, професор;
- Володимир ГЛАДИШЕВ** професор кафедри української мови і літератури Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (Україна), доктор педагогічних наук;
- Барбара КЕДЗІЕРСЬКА** професор Інституту Наук про виховання Краківського педагогічного університету імені Комісії національної освіти (м. Краків, Польща), доктор педагогічних наук, професор;
- Василь КРЕМЕНЬ** професор президент Національної академії педагогічних наук України, академік НАПН України, доктор філософських наук, професор;
- Олександр ЛЯШЕНКО** академік-секретар Відділення загальної середньої освіти НАПН України, академік НАПН України, доктор педагогічних наук, професор;
- Олександра САВЧЕНКО** головний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України, академік НАПН України, доктор педагогічних наук, професор;
- Анатолій СИТЧЕНКО** проректор із науково-педагогічної роботи Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (Україна), доктор педагогічних наук, професор;
- Ірина СУРІНА** завідувач кафедри соціології Поморська академія у Слупську (м. Слупськ, Польща), доктор соціологічних наук, професор;
- Ольга СУХОМЛИНСЬКА** головний науковий співробітник Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (Україна), академік НАПН України, доктор педагогічних наук, професор;
- Олена ТРИФОНОВА** завідувач кафедри дошкільної освіти Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (Україна), доктор педагогічних наук, професор;
- Мухіддін ХАЙРУДДІНОВ** завідувач кафедри педагогіки та інклюзивної освіти Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (Україна), доктор педагогічних наук, професор

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- Надія ЛУЦАН** завідувач кафедри фахових методик і технологій початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктор педагогічних наук, професор;
- Інна РОГАЛЬСЬКА-ЯБЛОНСЬКА** професор кафедри теорії і методик дошкільної освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, доктор педагогічних наук, професор

Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки : Н 34 зб. наук. пр. / за ред. проф. Тетяни Степанової. – № 2 (65), лютий 2019. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2019. – 378 с.

ISSN 2518-7813

Журнал зареєстровано в системі CrossRef.

DOI: 13.33310/2518-7813-2019-65-2

Збірник містить матеріали, спрямовані на розкриття найбільш актуальних проблем педагогіки, містить методично обґрунтовані та експериментально перевірені матеріали, які охоплюють широке коло питань, присвячених методології, теорії та практиці сучасної освіти, її науково-методичному забезпеченню.

Видання адресовано науковцям, педагогам, учителям-методистам, студентам педагогічних спеціальностей.

УДК 37
ББК 74

ЗМІСТ

<i>Оксана АДАМЕНКО, Ольга ЛИТВИНЕНКО, Наталія БОРЕЦЬКА</i>	Шляхи реалізації моделі формування здорового способу життя студентської молоді засобами фізичної культури у закладах вищої освіти	11
<i>Лариса АРНАУТОВА, Любов ТАРАСЕНКО</i>	Сучасні корекційні технології в роботі з дітьми з особливостями психофізичного розвитку	16
<i>Олена БІДА, Ольга ШЕВЧЕНКО, Олександр КУЧАЙ</i>	Підготовка фахівців з фізичної культури до формування здорового способу життя засобами здоров'язбережувальних технологій	21
<i>Світлана БІРЮК, Ірина ДЕМИДОВА, Наталія РЕШЕТИЛОВА</i>	Структура тренувальних навантажень стрибунів у висоту в річному циклі підготовки	26
<i>Наталія БОБРИШЕВА</i>	Моделювання комунікативних ситуацій на заняттях з професійної англійської мови в морських навчальних закладах	32
<i>Наталія БОРЕЦЬКА, Олена КОВАЛЬЧУК</i>	Механізм надання освітніх послуг у закладах вищої освіти України	36
<i>Валерій БУДАК, Оксана ОЛЕКСЮК</i>	Сучасні методологічні підходи до процесу формування особистості лідера-патріота в освітньому просторі університету	40
<i>Райса ВДОВИЧЕНКО, Наталія МИХАЛЬЧЕНКО</i>	Формування ціннісних орієнтацій студентської молоді через компетентнісний підхід у вихованні особистості	47
<i>Інна ГАЛІМСЬКА</i>	Валеологічне виховання курсантів льотних навчальних закладів засобами фізичної культури і спорту	52
<i>Олена ГРЕЧАНОВСЬКА</i>	Роль інноваційні технологій у процесі вивчення гуманітарних дисциплін та формуванні конфліктологічної культури у студентів технічних ЗВО	58
<i>Тетяна ГОРПІНІЧ</i>	Проблема кадрового забезпечення медичних шкіл у США	64
<i>Андрій ГРИЦЕНКО</i>	Теоретичні основи використання мультимедіа технологій у процесі викладання історії	69
<i>Віталія ГРИЦІВ</i>	Забезпечення професійно-етичної спрямованості особистості фахівця банківської справи	74
<i>Олена ДОЛГОПОЛ</i>	Тренінгові технології на заняттях з української мови за професійним спрямуванням	79
<i>Олена ДРОЗД</i>	Аксіологічний аспект формування толерантної особистості в умовах закладу вищої освіти	85
<i>Захар ДУБОВИЙ</i>	Дослідження стану сформованості самостійності майбутніх учителів музики	90
<i>Тетяна ЗОРОЧКІНА</i>	Інноваційні підходи до підвищення кваліфікації вчителів початкової школи у Великій Британії	95

<i>Анжеліка ІВЕРШИНЬ</i>	Діагностика розвитку креативності особистості майбутніх вихователів	101
<i>Юліана ІРХІНА</i>	Організація дозвілля студентів у вищих навчальних закладах України як проблема 21 століття	107
<i>Ірина КАЛМИКОВА</i>	Формування ключових компетентностей учнів на уроках-семінарах з історії України	112
<i>Ірина КАМІНСЬКА</i>	Роль особистісних характеристик у виборі студентами стратегій вивчення іноземних мов	117
<i>Олександр КАПІНУС</i>	Проблема розвитку професійної суб'єктності майбутніх офіцерів збройних сил України	122
<i>Елла КАРПОВА, Світлана ГВОЗДІЙ</i>	Особливості взаємозв'язку компонентів культури безпечної життєдіяльності у майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей	127
<i>Ірина КНЯЖЕВА</i>	Педагогічна рефлексія як чинник професійного становлення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти	135
<i>Алла КОЗИР</i>	Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до розвитку художньо-образного мислення учнів підліткового віку	140
<i>Оксана КОВАЛИШИН</i>	Організаційно-педагогічні засади діяльності українського таємного університету у Львові (1921–1925 рр.)	144
<i>Вікторія КОРНЕЩУК</i>	Інновативний потенціал сучасного педагога	150
<i>Віктор КОРОЛЕНКО, Володимир ШЕНКЕВИЧ</i>	Сучасні аспекти морального виховання школярів	154
<i>Оксана КОСТАЩУК</i>	Умови оптимізації виховання професійної честі студентів	158
<i>Тетяна КУЧАЙ, Олександр КУЧАЙ</i>	Теоретичні основи інклюзивного навчання у закладах вищої освіти	162
<i>Світлана ЛАЗАРЕНКО</i>	Газетний текст на заняттях з української мови як іноземної (лінгвометодичні функції, критерії відбору, основні прийоми роботи)	165
<i>Маріанна ЛЕВРІНЦ</i>	Проблема підготовки майбутніх учителів іноземних мов у зарубіжних психолого-педагогічних дослідженнях	170
<i>Наталя ЛИСТОПАД</i>	Формування інформаційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти	177
<i>Олексій ЛИСТОПАД</i>	Підготовка майбутніх вихователів до використання інноваційних технологій в закладах дошкільної освіти	183
<i>Ольга ЛИТВИНЕНКО, Діана ШЕЛЕСТЮК</i>	Стан та умови оптимізації процесу досягнення успіху в формуванні культури здоров'я студентів	190
<i>Ірина МАРДАРОВА</i>	Підготовка майбутніх вихователів до формування культури здоров'я дошкільників	195
<i>Микола МОГА</i>	Гармонізація м'язово-фасціальної системи дітей раннього віку зі спастичним синдромом рухових порушень	201
<i>Ольга МХИТАРЯН, Наталя БИКОВА, Альона БУГАЙОВА</i>	Формування духовного світу учнів із низьким рівнем літературного розвитку	207
<i>Лариса НАКОНЕЧНА</i>	Сучасні концепти інклюзивного навчання у дослідженнях північноамериканських та українських вчених	214
<i>Льдіко ОРОС</i>	Законодавче забезпечення системи освіти дорослого населення у Великій Британії	218

<i>Ірина ПАРФЕНТЬЄВА</i>	Національно-патріотичне виховання майбутніх учителів музичного мистецтва при вивченні дисциплін диригентсько-хорового циклу (на прикладі відродження хорової спадщини А. Веделя за кордоном)	224
<i>Світлана ПАРШУК, Вікторія СТАСЮК</i>	Художньо-естетична складова формування загальнокультурної грамотності майбутніх фахівців початкової освіти	228
<i>Дмитро ПРИМА</i>	Професійна позиція як науковий феномен	233
<i>Раїса ПРИМА</i>	Професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи: стратегія змін	237
<i>Юлія РУДЕНКО</i>	Лекція-візуалізація як форма психолого-педагогічного супроводу формування професійно-методичної спрямованості майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти	242
<i>Яна РУЖЕВИЧ</i>	Кроскультурна підготовка студентів засобами зарубіжної літератури у процесі формування ціннісних орієнтацій	248
<i>Вікторія САВЧЕНКО</i>	Моделювання професійної підготовки учителя фізичної культури нової української школи з використанням інноваційних технологій	252
<i>Наталія САВЧЕНКО, Микола ДУБІНКА</i>	Молодіжна культурно-дозвілєва діяльність як частина державної політики провідних зарубіжних країн	258
<i>Ольга СЕРЕБРЯНІКОВА</i>	Відображення у змісті підготовки майбутніх соціальних працівників сутності і цінності рекреаційної діяльності	264
<i>Наталія СИДОРОВА, Юлія ДОЦЕНКО</i>	Використання видів та способів побудов перспективних зображень студентами спеціалізації «Архітектура будівель і споруд»	269
<i>Наталія СКРИПНИК</i>	Про використання методів мобільного навчання при вивченні іноземної мови у немовних ЗВО	274
<i>Володимир СТАРОСТА</i>	Самооцінювання результатів навчання майбутніми учителями початкової школи	279
<i>Анна СТРУК</i>	Народознавча складова професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів	286
<i>Наталія СУЛТАНОВА, Світлана БЕЗУШКО</i>	Формування гендерної компетентності майбутніх вчителів в закладах вищої освіти	290
<i>Ірина СУХОПАРА</i>	Чинники розвитку емоційного інтелекту молодших школярів у контексті нової української школи	296
<i>Любов ТАРАБАСОВА, В'ячеслав ШИНКАРЕНКО, Ольга ПЕРЕДЕРІЙ</i>	Соціально-антропологічний вимір життєдіяльності дитини в контексті дошкільної освіти	302
<i>Дмитро ТКАЧУК</i>	Методичні рекомендації щодо професійної підготовки інспекторів прикордонної служби до ідентифікації осіб і транспортних засобів в умовах євроінтеграції	307
<i>Оксана ФІЛОНЕНКО</i>	Формування готовності майбутніх викладачів закладу вищої освіти до професійної самореалізації	314
<i>Юлія ХАЙРУЛЛІНА</i>	Засоби художньої драматургії у підготовці вчителя музичного мистецтва до викладання інтегрованого курсу «мистецтво» в умовах нової української школи	319
<i>Галина ХОДЯКОВА</i>	Комп'ютерна обробка текстів в курсі квантитативної лінгвістики	323

<i>Ірина ХОМ'ЮК</i>	Використання компетентнісно орієнтованих завдань в процесі викладання дисципліни «Технології навчання освітньої галузі «Математика»	329
<i>Світлана ЦИМБАЛ-СЛАТВИНСЬКА</i>	Етапи становлення професійної підготовки майбутніх логопедів у системі спеціальної освіти	334
<i>Микола ЧУМАК</i>	Вища освіта політехнічного профілю Німеччини та України на початку XX століття: компаративний аналіз	341
<i>Олександр ЧУМАЧЕНКО, Олександр КОЗУБЕНКО, Володимир ПИЛЬНЕНЬКИЙ</i>	Педагогічні особливості побудови тренувальних макроциклів силової спрямованості на тренажері «Concept-2» у спортсменів єдиноборців	348
<i>Сергій ШАРОВ</i>	Аналіз зарубіжних досліджень соціальної компетентності підлітків	353
<i>В'ячеслав ШИНКАРЕНКО, Ольга ВІНОГРАДОВА, Людмила ПИСАРЄВА</i>	Сутність понятійного апарату патріотичного виховання особистості	358
<i>Жанна ШИНКАРЬОВА</i>	Толерантність як домінанта соціального партнерства суб'єктів діяльності в умовах інклюзивної освіти	362
<i>Ірина ШЕВЧЕНКО</i>	Імплементация методики предметно-мовного інтегрованого навчання (clil) у процесі викладання курсу «Історія основної мови (англійська)» для майбутніх вчителів англійської мови	368
<i>Лариса ЯРОШЕВСЬКА</i>	Громадянське виховання молоді засобами музичного мистецтва за В. О. Сухомлинським	373

Ірина СУХОПАРА

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри початкової освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна
e-mail: isuhopara@gmail.com

ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Стаття розкриває роль і місце емоційного інтелекту в особистісному зростанні молодшого школяра в контексті нової української школи. Зазначається взаємозалежність здібностей розуміти свої емоції та інших людей, керувати власними емоціями і успішності в житті, професії, соціумі. Подається характеристика емоційного інтелекту, визначаються особливості його розвитку в молодшому шкільному віці. Окреслені біологічні й педагогічні чинники розвитку емоційного інтелекту учнів в освітньому процесі сучасної початкової школи.

Ключові слова: емоційний інтелект, емоції, розвиток, чинники, молодші школярі, нова українська школа.

Реформування сучасної української школи передбачає переорієнтацію її на формування в учнів життєвих компетентностей, необхідних для успішної реалізації в суспільстві як особистості, громадянина, фахівця. В Державному стандарті початкової освіти (2018), Концепції «Нова українська школа» (2016) такими ключовими компетентностями молодших школярів визначені вміння висловлювати власну думку, творити, виявляти ініціативу, логічно обґрунтовувати власну позицію, конструктивно керувати емоціями, застосовувати емоційний інтелект, оцінювати ризики та приймати рішення, вирішувати проблему, співпрацювати з іншими, критичне та системне мислення. Відповідно посилюється роль емоційного інтелекту в освітньому процесі початкової школи, необхідним стає розвиток емоцій молодших школярів, вміння виражати, керувати власними емоціями, розуміти емоційний стан інших людей. Важливим стає визначення чинників, які впливають на розвиток емоційного інтелекту учнів школярів у просторі нової української школи.

Аналіз педагогічних, психологічних, методичних джерел з проблеми розвитку емоційного інтелекту в учнів початкової школи виявив зацікавленість науковців до розгляду різних аспектів вирішення даної проблеми. У коло наукових інтересів входять питання визначення поняття «емоційний інтелект» (Р. Бар-Он, Г. Гарднер, Д. Гоулмен, Д. Карузо, Дж. Мейер, П. Селовей, Дж. Стайн), структури емоційного інтелекту (І. Андрєєва, Д. Гоулман, Дж. Мейер, В. Моргун, Е. Носенко, П. Селовей); особливостей розвитку емоцій у молодших школярів (І. Бех, Л. Груша, С. Курносова, Ю. Савченко, Л. Стрелкова, В. Юркевич, М. Шпак); факторів

впливу на емоційний інтелект (І. Андрєєва, Л. Буркова, О. Філатова, В. Юркевич); реалізації ідей нової української школи (Н. Бібік, Ю. Найда, О. Онопрієнко, О. Савченко, Н. Софій, Р. Шиян). Дослідження вчених підтверджують потребу розвитку емоційного інтелекту, як фактору забезпечення успішного особистісного і професійного становлення. В практичному аспекті вивчення проблеми важливим для цілеспрямованої систематичної діяльності вчителів початкових класів в умовах нової української школи є окреслення чинників, які впливають на розвиток емоційного інтелекту. Саме тому, завданнями статті є окреслити його роль у реалізації концепції нової української школи; визначити чинники його розвитку в освітньому процесі молодших школярів.

Дослідження емоцій активно розпочалося наприкінці минуло століття, що спричинило появу таких нових понять, як «емоційний інтелект», «емоційна культура», «емоційна компетентність», зазначило важливість емоцій у пізнавальному процесі, соціальному становленні особистості. Науковці довели, що життєвий успіх залежить від здібностей управляти власними емоціями, розуміти свої емоції та інших людей.

Поняття «емоційний інтелект» зарубіжні психологи розуміють як: здібності відслідковувати власні та чужі почуття й емоції, розрізняти їх і використовувати цю інформацію для керування мисленням та діями (Дж. Мейер, П. Селовей); набір некогнітивних здібностей, компетенцій чи навичок, які впливають на спроможність людини протистояти викликам зовнішнього середовища (Р. Бар-Он); здатність людини розуміти власні емоції й емоції оточуючих з метою використання

отриманої інформації для реалізації власної мети (Д. Гоулмен); здатність до сприйняття власних почуттів та почуттів інших людей (Дж. М. Стайн). Як бачимо, емоційний інтелект (EQ) представляє собою складне інтегративне утворення особистості. Вчений Г. Гарднер розглядав емоційний інтелект в аспекті *міжособистісного* як спроможності людини розуміти інших людей, усвідомлювати мотиви їхньої діяльності, ставлення їх до роботи, вирішувати, як краще взаємодіяти з оточуючими людьми і *внутрішньоособистісного* емоційного інтелекту, як певної властивості людини спрямованої на себе, тобто спроможність формувати адекватну модель власного «Я» й використовувати її з метою більш ефективного функціонування в житті [6, 9].

Дослідники Дж. Мейер і П. Саловей у структурі емоційного інтелекту виділяють чотири складові:

- точність оцінки і вираження емоцій. Це здатність визначати емоції за думками, фізичним станом, зовнішнім виглядом та поведінкою, тобто, здатність точно виражати емоції і пов'язані з ними потреби;
- використання емоцій в розумовій діяльності. Це здатність зрозуміти, як використовувати емоції і думати більш ефективно. Керуючи власними емоціями, людина може дивитися на світ під різними кутами і розв'язувати проблеми більш ефективно;
- розуміння емоцій. Це вміння визначати джерело емоцій, класифікувати їх, розпізнавати зв'язок між емоціями і словами, інтерпретувати значення емоцій, розуміти складні почуття, усвідомлювати переходи між емоціями та їх подальшим розвитком;
- управління емоціями. Це вміння використовувати інформацію, яка передається через емоції, а також викликати або усуватися від них залежно від користі, вміння керувати власними і чужими емоціями [7, 196].

Американський журналіст і психолог Д. Гоулмен у праці «Emotional Intelligence» на матеріалах психологічних досліджень та опитувань довів, що успіх в житті залежить не стільки від логічного інтелекту IQ, скільки від здібностей керувати своїми емоціями EQ. На думку вченого, не існує міцного зв'язку між IQ та успішністю в житті. Цю думку підтримали вітчизняні дослідники І. Аршав, О. Власова, С. Дерев'янка, Н. Коврига, М. Манойлова, Е. Носенко, які розглядають емоційну компетентність як ключ до успіху в усіх сферах життя, що визначено в завданнях нової української школи. В концепції нової української школи акцент ставиться на формуванні життєвих компетентностей, необхідних для успішної особистої реалізації у житті, навчанні, праці. Для досягнен-

ня успіху, становлення, реалізації особистості необхідно розвивати емоційний інтелект.

На думку В. Юркевича, емоційний інтелект піддається розвитку і спрямованому навчанню в більшій мірі, ніж абстрактно-логічний [5, 6], а отже є можливість впливати на його розвиток вже в початковій школі. Цю думку підтримує В. Зарицька, яка стверджує, що основні структурні елементи розвитку емоційного інтелекту починають розвиватись у молодшому шкільному віці та не зникають, а вдосконалюються впродовж шкільного навчання, щоб у дорослому житті успішно продовжувати навчання, організовувати позитивне спілкування з новими людьми в нових соціальних умовах, залучатись у соціальні зв'язки під час практичної діяльності [2, 18].

Молодший шкільний вік вважається періодом позитивних змін і перетворень, найбільш сприятливим періодом для розвитку емоційної сфери особистості. Емоції у житті молодшого школяра відіграють важливу роль у розумінні навколишнього світу, вони є головним механізмом внутрішньої регуляції психічної діяльності та поведінки, котра спрямована на задоволення власних потреб.

Досліджуючи емоційний розвиток учнів молодшого шкільного віку, Л. С. Виготський, О. В. Запорожець, Д. Б. Ельконін, Г. С. Костюк, П. М. Якобсон та інші психологи розкрили якісно нові особливості емоційної сфери: втрату дитячої безпосередності (дитина починає усвідомлювати зміст почуттів, її переживання набувають смислу, вони узагальнюються, формується логіка почуттів); підвищену чутливість, вразливість, здатність глибоко й болісно переживати, щиро і відверто виражають радість, смуток, страх, задоволення або незадоволення; емоційну нестійкість (часта зміна настрою на загальному тлі життєрадісності, бадьорості, веселості, безтурботності, схильність до короточасних і бурхливих афектів); відвертість вираження своїх чуттєвих переживань; розвиток уміння володіти своїми почуттями (свої і чужі емоції і почуття слабо усвідомлюються і розуміються молодшими школярами, не завжди почуття оточуючих людей тлумачаться правильно, що призводить до неадекватних реакцій у відповідь молодших школярів); розвиток соціальних емоцій (самолюбство, почуття відповідальності, почуття довіри до людей і здатність до співчуття); появу рефлексії (осмислення власних емоцій, суджень, вчинків). Джерелом емоцій для дітей молодшого шкільного віку є гра, спілкування з однолітками, успіхи в навчанні, оцінка їх учителем, однокласниками, батьками. В процесі забезпечення емоційності освітнього процесу нової української школи варто спиратися на особливості сформованості емоційної сфери дитини.

Вважаємо за потрібне окреслити чинники, які впливають на розвиток емоційного інтелекту молодших школярів. Серед таких чинників можна визначити біологічні й педагогічні. Погоджуючись з думкою Д. Гоулмана, до біологічних чинників відносимо:

- домінування правої півкулі, яка відповідає за творчість, уяву, інтуїцію, сприйняття образів, що допомагає краще розпізнавати емоції оточуючих за мовною інтонацією, невербальними ознаками;
- властивості темпераменту, активність екстравертів більш спрямована на зовнішній світ, ніж на себе, вони більш здатні до адекватного реагування на дії та почуття інших людей;
- рівень емоційного інтелекту батьків та їх сімейний дохід впливає на рівень емоційного інтелекту дітей. [1, 36].

До педагогічних чинників, які сприяють розвитку емоційного інтелекту молодших школярів можемо віднести такі, як: емоційність вчителя; атмосфера емоційного комфорту; емоційне спілкування в освітньому середовищі; партнерські взаємини, взаємодія, співпраця школярів (перевага парних, групових форм роботи); діяльність, що приносить успіх, радість, емоції, важливий результат; активні, рухливі форми організації навчальної і виховної діяльності, які викликають емоції, переживання (ігри, вікторини, конкурси, ранкові зустрічі, квести, тренінги, проектна діяльність); емоційність змісту матеріалу, що вивчається; наочність, яка збуджує почуття, емоції (персонажі мультфільмів, фільмів, казок), викликає яскраві образи; мультимедійна засоби; комплекс вправ, завдань, які допомагають виявляти, розуміти, контролювати власні емоції та емоції інших. Окреслимо детальніше кожен чинник.

Емоційність вчителя. Вчитель початкової школи встановлює емоційний контакт з класом, налаштовує учнів на позитивний успішний настрій, надихає на виконання навчальних і виховних, соціальних завдань, робить їх цікавими, захоплюючими для школярів, підтримує учнів у досягненні мети. Вплив на емоційну сферу залежить від вміння вчителя захоплено, емоційно пояснити новий матеріал, прочитати художній твір, передаючи всю гамму описаних почуттів, володіння широким спектром невербальних інструментів (жести, міміка, погляд). Як зазначав Василь Сухомлинський, «вчитель повинен уміти створити в учнів внутрішній стан емоційного піднесення, інтелектуального натхнення, бо без цього заняття спричинятимуть тільки байдужість, а нечутлива розумова праця приноситиме втому» [4, 111]. Але недостатньо лише самому передавати емоції, необхідна ще емпатія, вміння помічати, розпізна-

вати, «читати», розуміти емоції учня, адекватно на них реагувати. В умовах нової української школи вчитель має мотивацію до здійснення освітнього процесу, професійного розвитку, творчості, а отже він позитивний, успішний, виявляє і керує власними емоціями і розуміє емоції школярів.

Атмосфера емоційного комфорту. Доброзичливі, щирі, дружні, толерантні, підтримуючі взаємини в колективі учнів впливають на позитивний психологічний стан дитини, її самопочуття, вияв емоцій, бажання відкрито висловлювати власні почуття, творити, виявляти здібності, розкривати таланти, досягати успіху. Цінностями класного колективу молодших школярів є згуртованість, єдність, дружність, повага, підтримка, допомога, толерантність. Важливим для емоційно-позитивного стану, психологічного комфорту дитини є прийняття її такою, якою вона є, розуміння її потреб, інтересів, недоліків, толерантне ставлення, коли ти поважаєш себе й інших, з розумінням ставишся до неповторності кожного. Така атмосфера буде сприяти тому, що кожний учень зможе реалізувати себе, стати успішним. В сучасній початковій школі з цією метою впроваджують ранкові зустрічі.

Емоційне спілкування в освітньому середовищі. Спілкування вчителя з учнями, учнів між собою забезпечує потреби дітей в отриманні корисної, цікавої, вражаючої, мотивуючої інформації, в емоційному контакті, підтримці, стимулюванні, впевненості, успішності, у висловленні власних поглядів. Таке емоційне спілкування викликає емоції довіри, симпатії, задоволення, впливає на їх вияв, на розуміння внутрішнього світу інших, вчить керувати власними емоціями. Спілкування відбувається під час виконання спільних завдань на уроці, дружніх розмов на перерві, індивідуальних контактів з вчителем, однокласниками.

Партнерські взаємини, взаємодія, співпраця школярів, вчителів, батьків. Основою таких стосунків є довіра, повага до дитини, рівноправність учасників, гуманістичний, демократичний стиль керівництва освітнім процесом, що впливає на становлення особистості, її емоційний інтелект. Співпраця дає можливість задовольняти основні міжособистісні потреби, опановувати маловідомі способи дій, моделювати поведінку, спільно вирішувати проблеми. Партнерські стосунки дозволяють бачити, сприймати, відчувати емоції інших, вчитися керувати власними для вирішення проблеми. В концепції нової української школи акцентується увага на ролі вчителя як «коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини» [3, 16].

Варто зазначити особливу роль *парних і групових форм роботи*, які надають можливість

взаємодіяти, спілкуватися, обговорювати, приємати різні погляди, висловлювати власну точку зору, доводити її, переконувати, знаходити спільне рішення, допомагати, підтримувати, а отже, виявляти власні емоції, розуміти емоції, дії інших, вчитися впливати за допомогою емоцій.

Діяльність, результатом, якої є отриманий важливий результат, що приносить радість, емоції. Діяльність, в якій діти молодшого шкільного віку можуть реалізувати свої потреби, виявити власні позитивні сторони, вміння, здібності збагачує життєвий досвід дитини. Для розвитку емоційного інтелекту важливо, щоб така діяльність була захоплюючою, викликала емоції, пізнавальною, розширювала кругозір, корисною, практично спрямованою, спільною, вчила взаємодіяти. Важливим у такій діяльності є отриманий результат, який викликає захоплення, почуття гордості, впевненості в собі, бажання повторити, зробити краще, щоб ще раз відчувти успіх. У той же час, вчить аналізувати, робити висновки, мотивує до подальшого успіху. Таким результатом для молодших школярів може бути дослідницько-пошуковий, творчий проект, презентація, виготовлена газета, журнал, ілюстрована книга, анотування художніх творів, колаж, інсценізація казки, лялькова вистава, парад улюблених персонажів, шоу тощо. В новій українській школі впроваджуються методи викладання, засновані на співпраці (ігри, проекти – соціальні, дослідницькі, експерименти, групові завдання тощо).

Активні форми роботи навчальної і виховної діяльності, які викликають емоції (ігри, вікторини, конкурси, турніри, ранкові зустрічі, тренінги, квести). Враховуючи властиву дітям молодшого шкільного віку природну рухливість, непосидючість, доцільним буде застосування в освітньому процесі активних форм роботи, коли учні не тільки виконують завдання, а ще й активні, рухаються, пересуваються, ворухаються, бо це теж викликає емоції. Знайомим і зрозумілим, рідним і захоплюючим є світ гри, розваг, друзів, де учень знаходиться в центрі подій, вивчає себе, пізнає власні можливості, оцінює свої вчинки, порівняє їх з вчинками інших, збагачує досвід поведінки, спілкування, взаємодії. Гра дозволяє дитині виявити весь спектр емоцій – інтерес, радість, задоволення, захват, здивування, симпатія, невдоволення, розпач, злість, розчарування, обурення. Такими ж за впливом на емоційну сферу молодшого школяра, розвиток емоційного інтелекту є конкурси, турніри, змагання, квести, де можна позмагатися, виявити власні переваги, відчувати тріумф, задоволення, з'являється впевненість у собі, підвищується самооцінка. Впливають також ситуації запрограмованого успіху, незвичні способи постановки

й оформлення навчального завдання, варіанти гумористичного вирішення проблеми, диспути, дискусії тощо.

Емоційність змісту навчального матеріалу, що вивчається. Передбачає використання особистісно-значущого, невідомого раніше матеріалу, який містить вражаючі факти, яскраві приклади, відповідає потребам та інтересам учнів, викликає емоції та почуття школярів. Це зумовлює їх ставлення до навколишнього світу, до себе, до інших, стимулює дізнатися більше, знайти застосування знань у житті, мотивує до успіху. З іншого боку, той навчальний матеріал, який знайшов емоційний відгук в учнів, викликав у них інтелектуальні почуття, створив яскравий образ запам'ятовується краще і міцніше. Важливо, щоб зміст відображав реальні події, описував практичний досвід, який можна застосувати вже зараз, сьогодні. Впливає на розвиток емоційного інтелекту і незвичність викладу, подачі навчального матеріалу. При цьому вчителю доцільно передбачати емоційний ефект, наперед прогнозувати, який емоційний відгук він викличе в учнів, на якому етапі уроку застосувати той або інший прийом.

Окреме місце займають художні твори з якими знайомляться учні на уроках літературного читання, у виховній діяльності, які викликають емоції, створюють настрій, відгук на події, зачіпляють почуття молодших школярів, викликають бажання робити гарні вчинки, змінювати поведінку на краще, поповнювати власний життєвий досвід. Відповідно твори для молодших школярів мають бути доступними, різноманітним за жанрами (казки, оповідання, вірші, пісні, п'єси, гумористичні твори, прислів'я, загадки), тематикою, емоційно забарвленими, викликати почуття радості, подиву, здивування, захоплення, змушувати дитину співчувати, співпереживати, емоційно реагувати на події, показувати красу художнього слова, сприяти розширенню світогляду дітей, поповненню їх знань, засвоєнню найважливіших загальнолюдських цінностей, допомагати набути необхідного життєвого досвіду, містити прихований виховний вплив. Обирати доцільно ті твори, зміст яких дозволяє дитині розмірковувати, висловлювати власну точку зору, самостійно робити вибір, вчить співчувати, співпереживати, розуміти іншого, робити власні висновки, поміркувати про себе, усвідомити свої переваги і недоліки, потреби і бажання, розвивати уяву, фантазію, мислення, мовлення дітей, творчі здібності.

Наочність, яка збуджує почуття, емоції, викликає яскраві образи. Для молодших школярів важливою є яскрава, зрозуміла наочність, яка викликає живі образи, інтелектуальні почуття, пізнавальний інтерес, позитивні мотиви навчання.

Видом такої наочності можуть бути сучасні персонажі мультфільмів, фільмів, художніх творів, якими вони захоплюються діти, які емоційно близькі їм, яких вони розуміють і хочуть наслідувати. Такі персонажі, як правило, емоційні, яскраво виявляють свої почуття, що демонструє приклад для наслідування, діляться життєвим досвідом, мотивують до успіху.

Мультимедійна засоби. Використання в освітньому процесі мультимедіа-презентацій, слайд-шоу, навчальних фільмів, відео-демонстрацій, креолізованих текстів (комікси, фотоколажі, постери, буклети, буктрейлери) допомагає створити конкретне, наочно-образне уявлення про предмет, явище чи подію, які вивчаються, візуалізувати образ об'єкту, наблизити, почути його. Яскраве, чітке і кольорове зображення на екрані викликає у дітей емоції захоплення, здивування, радості. Мультимедіа-тренажери, навчальні ігри, інтерактивні вправи, ментальні карти дозволяють удосконалювати навички, здобувати новий досвід. Доторканням до клавіші, кнопки на очах дитини легко і просто, досить швидко створюється динамічний, яскравий, поглинаючий світ зі звуками, анімацією, спеціальними ефектами, де дитина віртуально може дуже багато. В новій українській школі приділяється увага формуванню основ медіаграмотності, вмінням розуміти медіаінформа-

цію, створювати власний медіапродукт, що допоможе досягти успіху в сучасному інформаційному світі.

Комплекс вправ, завдань, які допомагають виявляти, розуміти, контролювати власні емоції та емоції інших. Враховуючи недостатній досвід молодших школярів у вираженні емоцій, усвідомленні власних переживань, розуміння причин, що їх викликають, доцільно навчити їх адекватно виражати почуття, описувати власні емоції, розуміти причину їх виникнення, керувати ними, знаходити конструктивні способи виходу зі складних ситуацій за допомогою проведення вправ, виконання ігрових завдань під час уроку, перерви, виховних заходів.

Таким чином, на основі аналізу наукових праць з проблеми дослідження можемо зазначити, що емоційний інтелект допомагає вирішувати проблеми, досягати поставленої мети, успіху в житті, що відображено в завданнях нової української школи; емоційний інтелект можливо і доцільно розвивати вже в молодшому шкільному віці, тому визначено чинники його розвитку в освітньому процесі сучасної початкової школи. Перспективи наукових розвідок вбачаємо у подальшому емпіричному дослідженні сформованості емоційного інтелекту в молодших школярів, доборі адекватного інструментарію для визначення.

Список використаних джерел

1. Гоулман Д. Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта. Москва: Альпина Бизнес Букс, 2005. 65 с.
2. Зарицька В.В. Развитие эмоционального интеллекта в контексте компетентно направленной освіти: первый опыт, сравнительные подходы, перспективы: матер. Всеукр. науч.-практ. конф., м. Київ, 28 квітня 2011 р. Київ: Ін-т сучасн. підр., 2011. 92 с.
3. Концепція «Нова українська школа» від 27.10.2016 <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
4. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю. Київ: Радянська школа, 1988. 310 с.
5. Юркевич В. Проблема розвитку емоційного інтелекту. *Вестник практической психологии*. 2005. № 3 (4). С. 4–10.
6. Gardner H. *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. New York: Basic Books, 1983. 449 p.
7. Salovey P., J.D. Mayer. Emotional intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality*. 1990. Vol. 9. P. 185–211.

References

1. Goleman, D. (2005). *Effective leadership: The art of managing people based on emotional intelligence*. Moscow: Alpina Business Books.
2. Zaritska, V.V. (2011, April 28). Development of emotional intelligence in the context of competently directed education. *Competently directed education: first experience, comparative approaches, perspectives*, 92 p.
3. Concept «New Ukrainian school» (2016). Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
4. Sukhomlinsky V. (1988) *One hundred advice to the teacher*. Kyev, Soviet school.
5. Yurkevich, V. (2005). The problem of the development of emotional intelligence. *Herald of Practical Psychology*, 3 (4), 4–10.
6. Gardner, H. (1983). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. New York: Basic Books.
7. Salovey, P., Mayer, J.D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, 3, 185–211.

Ірина Сухопара. Факторы развития эмоционального интеллекта младших школьников в контексте новой украинской школы

Статья раскрывает роль и значение эмоционального интеллекта в личностном становлении младшего школьника в контексте новой украинской школы. Отмечается взаимозависимость способностей понимать свои эмоции и других людей, управлять ими и успехом в жизни, профессии, социуме. Подается характеристика эмоционального интеллекта, определяются особенности его развития в

младшем школьном возрасте. Охарактеризованы биологические и педагогические факторы развития эмоционального интеллекта в образовательном процессе современной начальной школы.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, эмоции, развитие, факторы, младшие школьники, новая украинская школа.

Iryna Sukhopara. Factors of development of emotional intelligence of junior schoolchildren in the context of a new Ukrainian school

The article reveals the role and place of emotional intelligence in the personal growth of a junior schoolboy in the context of a new Ukrainian school. The interdependence of the ability to understand their emotions and other people is indicated, manage your own emotions and success in life, profession, society. The characteristic of emotional intelligence is given, its structural components. It is noted that emotional intelligence is possible and expedient to develop already at the junior school age, determining the peculiarities of its development in this age period. The biological and pedagogical factors of development of emotional intelligence of pupils in the educational process of modern elementary school are outlined. Biological factors include the domination of the right hemisphere, the properties of temperament, the level of emotional intelligence of parents and their family income. By pedagogical: emotionality of teacher; an atmosphere of emotional comfort; emotional communication in the educational environment; partnership relations, interaction, cooperation of schoolchildren, teachers, parents; paired and group forms of work; activity, the result of which is an important result that brings joy, emotion, success; active, mobile forms of organization of educational activities that cause emotions (games, quizzes, competitions, tournaments, morning meetings, trainings, quests); emotional content of the material being studied; Visibility, which excite the feeling, causes vivid images; multimedia; a complex of exercises, tasks for the development of emotions. It is determined that the idea of development of emotional intelligence was reflected in the concept of a new Ukrainian school, in the formulation of tasks, key components, identified key competencies, organization of educational process, selection of forms and methods of training.

Key words: emotional intelligence, development, factors, junior schoolchildren, new Ukrainian school.

Наукове видання

НАУКОВИЙ ВІСНИК

МИКОЛАЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

№ 2 (65), травень 2019

Відповідальність за цитування та зміст статей-несуть автори

Формат 60×84 1/8. Ум. друк. арк. 43,9.
Тираж 150 пр.

Свідоцтво про реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 21010-10810 ПР від 25.09.2014 р.

Адреса редакції та видавця:
Видавництво МНУ імені В. О. Сухомлинського
54030, м. Миколаїв, вул. Нікольська, 24
тел. (0512) 37-88-38, т/ф 37-88-15
e-mail: visnyk.editor@mdu.edu.ua

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 3375 від 27.01.2009 р.